

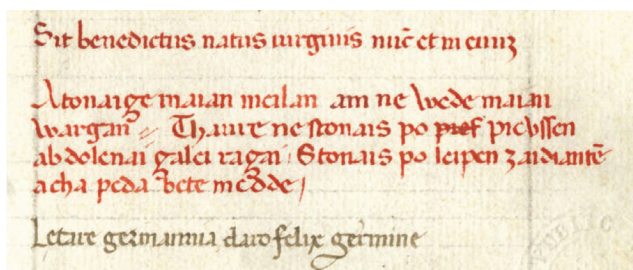
KRETOS PĒDSAKO FILOLOGINĒ ANALIZĒ

Rolandas Kregždys

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

1. Kretos pēdsako formaliosios pateikties apžvalga

Pauliaus Nikoleta Venecijiečio (V. lo. *Paulus Nicolettus Venetus* / it. *Paolo Nicoletti*, 1369–1429) veikalo *Logica parva* nuorašo, datuojamo 1439–1440 m.¹, intarpas (žr. 1 pav.), dar įvardijamas apibrėžtimi *Kretos pēdsakas*², pradėtas tirti tik pastaruoju metu.

1 pav. Kretos pēdsako tekstas
Logica parva 104r (*Les Enluminures*)

¹ Žr. Kessler, Mossman 2013: 520, 522; Lemeškin 2019: 245.

² Toks *Logica parva* baltiškojo intarpo pavadinimas nulemtas jo sukūrimo vietas. Minėtas nuorašas parengtas Kretos mieste *Canea* (gr. Χανιά), kuris nuo 1212 m. iki Kretos karo (1645–1669 m.) priklausė Kandijos karalystei (it. *Regno di Candia*), buvusiai Venecijos Respublikos (it. *Repubblica di Venezia*) pavaldume (žr. Kessler, Mossman 2013: 512, 518, 522–523; Dini 2014: 332; Lemeškin 2019: 251).

Neilas Ripley'is Keris ir Alanas J. Piperis (1992: 575) pirmieji transliteravo šį tekstą, anot Iljos Lemeškino (2019: 256), įveldami vieną grafinę klaidą: vietoje žodžio *wede*, pateikta lytis *voede*, plg. *Atonaige maian meilan am ne voede maian wargan. Thaire ne stonais po picvssen abdolenai galei ragai. Stonais po leipen zaidiantem acha peda bete medde.*

Stephanas Kessleris ir Stephenas Mossmanas (2013: 511–512, 520, 523, 525, 527, 529–531) itin detaliai išnagrinėjo *Kretos pėdsako* tekstą, dvejodami dėl kalbinės priklausomybės, priskyrė jį senosios lietuvių ir / ar prūsų kalbos paminklams bei išvertė į vokiečių kalbą. Išskirtinis jų pateikto teksto ypatumas – neiginio *ne* prijungimas prie lyties *wede* bei inovacinė forma *pikullen*, kurios digrafas *-ll-* rekonstrukcinis³:

Atonaige maian meilan | am **n**wede maian wargan ||
Thaire ne stonais po pik**u**llen | abdolenai galei ragai ||
Stonais po leipen zaidiantem | acha peda bete medde ||

(žr. Kessler, Mossman 2013: 524)

(vertimas į vokiečių kalbą) „ah! das (hier) verminderte mein Glück, / aber es führte nicht zu meinem elend. / stelltest du den becher unter den teufel, / beschenktest du am ende mit Hörnern/verkehrt; / stelltest du den mit einem ziegenfuß spielenden / Honigmet unter die linde“

(žr. Kessler, Mossman 2013: 528)

(Almos Imbrasienės vertimas) „Ach! Šitai (čia) sumenkino mano laimę, bet neprivedė manęs prie vargo. / Statei tu taure po velniu, apdovanojai (įpylei) tu pagaliau (/galiausiai) ragais / atvirksčiai (/atbulai); / Statei ją tam, ožkos koja žaidžiančiam bičių midaus po liepa“

(žr. Kaukienė, Jakulytė 2015: 41).

I. Lemeškinas (2019: 266–267) N. R. Kerio ir A. J. Piperio bei S. Kesslerio ir S. Mossmano nurodytą formą *picvssen* ↔ *pikullen* pakeitė į *pievſſen*, mat rankraščio grafemų *e* ir *c* pateiktis koreliuoja (žr. 1 pav.) bei suformavo rekonstruoto teksto variantą:

Atonaige maian meilan am ne wede maian
wargan / Thaire ne ſtonais po pieſ pievſſen
abdolenai galei ragai / Stonais po leipen zaidiantē
acha peda bete medde /
(rekonstruotas tekstas) [S]tonai[s po] maian meilan – a[ni] ne wede maia(a)
n wargan
Thaire ne ſtonais po pievſſen – abdolenai galei ragai
Stonais po leipen zaidiante(n) – [s]cha peda bete medd[u]
(stenografinis vertimas) Stok po maja noriai/miela – nè neveda maja į vargą.

³ Plačiau žr. Kessler, Mossman 2013: 524; Lemeškin 2019: 269.

Taure, nestok po pušim – apdalina mirtimi ragai,
Stok po liepa žydinčia – čia neša bitė medų

(žr. Lemeškin 2019: 287)

Audronė Kaukienė ir Dalia Jakulytė (2015: 49) pasirinko lytį *picvffen* su struktūriniu elementu *-c-*, o ne *-e-* bei publikavo du vertimo variantus – stenografinį (t. y. pažodinį) ir literatūrinį:

Atonaige maian meilan am ne wede maian wargan /
Thaure ne ftonais po pies picvffen abdolenai galei ragai /
Stonais po leipen zaidiantė acha peda bete medde /
(stenografinis vertimas) Troško maną meilę į ne vedė maną vargą
Taurą ne stok po pykusį apdalina galu ragai
Stok po liepą žydinčią iš jos neša bitė medų
(literatūrinis vertimas) Troško man(o) meilės, nevedė manęs į pikta/
Nestovėk po įpykusiu tauru, sėja mirtį ragai/
Stovėk po liepa žydinčia, iš kurios neša bitė medų/–

Vytautas Rinkevičius (2015: 20) nutarė pakeisti žodžio *ragai* galūnę, t. y. pateikė **klaidingą** (žr. 1 pav.) formą *ragan*:

Atonaige maian meilan am ne wede maian
wargan // Thaure ne ftonais po picvffen
abdolenai galei ragan / Stonais po leipen zaidiantė
acha peda bete medde /

Pietras Umbertas Dinis (2023: 248), spėtina, apjungė I. Lemeškino ir V. Rinkevičiaus pateiktus *Kretos pėdsako* variantus, t. y. nurodė lytį *pievffen* (ne *picvffen*) ir pakartojo klaidingą formą *ragan*:

Atonaige maian meilan am ne wede maian |
wargan / Thaure ne ftonais po pief pievffen
abdolenai galei ragan / Stonais po leipen zaidiantė |
acha peda bete medde

Deja, tenka konstatuoti, kad nė vienas iš nurodytų interpretacinių *Kretos pėdsako* variantų nėra aiškus, t. y. tyrėjams nepavyko atskleisti šio teksto prasmės. Vadinas, nekyla abejonių, kad kai kurie analizuoto *Logica parva* baltiškojo intarpo prasminiai elementai interpretuoti klaidingai.

2. *Kretos pėdsako* filologinė interpretacija

Visiškai pamatuotai S. Kessleris ir S. Mossmanas (2013: 512) *Kretos pėdsako* baltiškiosios medžiagos analizę pradėjo nuo teksto lotynų kalba, užrašyto **tos pačios**

(rusvos, arba kinų raudonio) **spalvos** rašalu (žr. 1 pav.; dar žr. Lemeškin 2019: 258, 263):

Sit benedictus natus uirginis nuč et in euu3⁴
resp. *Tebus pagarbintas, pagimdytas Mergelės, dabar ir per amžius.*

Svarbu pabrėžti, kad ankstesnis manuskripto 104r lapo tekstas pateiktas **juodos**, o paskutinis sakinytis – *Letare germannia claro felix germine⁵* resp. *Džiaukis, palaimintoji Vokietija, garbinga atžala – pilkšvos spalvos* rašmenimis (žr. 1 pav.). Akivaizdu, kad toks koloristinės teksto pateikties pasirinkimas **neatsitiktinis**, bet skirtas pabrėžti jo **prasminę sąsają**. Deja, iš **esminį** rankraščio ypatumą tyrėjai dėmesio **neatkreipė**. I. Lemeškinas (2019: 263) tokią spalvinę gamą kažkodėl susiejo su maginio teksto savybėmis.

Akivaizdu, kad pirmuoju sakiniu lotynų kalba įvardijamas krikščionių dievas – **Jėzus Kristus**. Tikėtina, kad ir po jo esanti tos pačios rusvos spalvos parašyta teksto atkarpa, suponuojanti vakarų baltų (prūsų) kalbos reliklą, pratęsia ankstesnį naratyvą. Daryti tokią prielaidą galima, remiantis pirmojo sakinio žodžio *Atonaige* reikšme.

Atonaige

Leksema *Atonaige* patyrė bene daugiausia taisymų. **Nepateikdami** jokių rankraščio *Logica parva* identiško kitimo pavyzdžių, folianto dėmenis analizavę tyrėjai nutarė, kad (1) šis žodis turėtų būti skaidomas net į 3 dalis arba (2) jo pradžia suponuoja grafemų kontaminaciją:

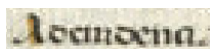
- (1) S. Kessleris ir S. Mossmanas (2013: 526) išvelgė būtojo laiko vienaskaitos 3 asmens veiksmažodžio **-naige*, jaustuko *a* ir parodomosios įvardžio *tai* junginį – **A to naige* „a, tai neigė“.
A. Kaukienė ir D. Jakulytė (2015: 43), priskirdamos šį žodį mįslingiausiems teksto dėmenims, pritarė **-naige* veiksmažodžio statusui;
- (2) I. Lemeškinas (2019: 254), pripažindamas paleografinio tyrimo svarbą, lemiančią šaltinio analizės sėkmę, *Kretos pėdsako* teksto dėmenų hipotetinius kitimus argumentuoja **ne** to paties folianto atitikmenimis, bet lygina juos su *Bazelio pėdsako*⁶ galimais alternantais, lyg jie būtų parašyti to paties autoriaus. Todėl aptardamas šią leksemą, jis drąsiai teigia, kad manuskripto perrašytojas padarė klaidą, kuri „<...> susijusi su dvipilvės raidės <a> ir raidės <s> kontaminacija <...>“ (žr. Lemeškinas 2019: 257, 273), t. y. *Atonaige* ← **Stonai-*.

⁴ I. Lemeškinas (2021: 790) papildė šį sakinį **inovaciniu amen** resp. *Sit benedictus natus uirginis nunc et in euum amen*, kurio rankraštyje **nesama**, mat sintagmos *in euu3* (resp. adv. V. lo. *in aeuum* 'per amžius, amžinai' [žr. Bartal 1901: 18]) baigmuo (resp. -5) suponuoja raidę *-m*, o ne *-n*, plg. trumpinį V. lo. *aiu3* (virš *aiu* brūkšnys) = sub. V. lo. *animum* 'sielą' (žr. Paoli 1892: 18). Šis tyrėjas tokią inovaciją motyvuoja formuluote „*deo gracias amen*“ (žr. Lemeškin 2019: 262).

⁵ Tai akivaizdi nuoroda į rankraščio perrašytojo Petrus Wickerau tautinę priklausomybę. Plačiau apie šio sakinio sąsają su rankraščio teksto dalimis žr. (ir literatūrą) Lemeškin 2019: 263–264.

⁶ Apie šį vakarų baltų reliklą plačiau žr. (ir literatūrą) Dini 2014: 553–558.

Deja, tokiam šio tyrėjo aiškinimui jokiū būdu pritarti **negalima**, mat *Logica parva* 15v lape užrašytas **identiškios** grafinės vertės (žodžio pradžioje esančios grafemos *A-* aspektu) trumpinys V. lo. *Ademdena* (resp. *adem[pta]dena*), reflektuojantis jokių kitimų **nepatyrusių** pradžios *A-* (žr. 2 pav.). Vadinasi, išvelgti šios lekšemos inicialės grafinę kaitą nėra jokio pagrindo. Nepaisant minėtų tyrėjų pastangų, šio žodžio reikšmė, anot P. U. Dinio (2023: 248), liko neiški.

2 pav. Sutrupinimas V. lo. *Ademdena*
Logica parva 15v (*Les Enluminures*)

Atskleidžiant *Atonaige* reikšmę ir struktūrą, itin svarbus I. Lemeškino (2019: 267, 280, 2021: 790) teiginys, kad „Pirmą žodį <...> galėjo interpretuoti kaip kreipinį į Dievą: *Adonaj* <...> > *Atonaige* (*A[d]onai[j]e*)“. Deja, ši, spėtina, iš esmės teisinga hipotezė jo autoriaus buvo įvertinta kaip sporadinė, su *Kretos pėdsako* tekstu neturinti nieko bendra.

Remiantis minėtu spėjimu, galima atsargiai teigti, kad lytis *Atonaige* suponuoja visiškai **teisingai** užrašytą avd. bžn. lo. *Adonai* (indecl.) ‘ponas; Dievas – Jahvė; viešpats’ (žr. Sleumer 1926: 80) ↔ avd. V. lo. *Adonai*, *Adonay*, *Adoneus* ‘viešpats (Dievas resp. v. gr. κύριος ‘viešpats, ponas; Dievas – Adonaj, Jahvė / **Jėzus Kristus**’ [žr. Lampe 1961: 787–788]), ponas’ (žr. Diefenbach 1857: 13) ↔ avd. V. lo. *Adonaj* ‘viešpats, ponas; Jahvė; Viešpats’ (žr. Jougan 1948: 15), v. gr. Ἀδωναί ‘Viešpats’ (žr. SL I: 55) ← s. hebr. אֲדֹנָי resp. *Aḏōnaj* ‘Viešpats ← mano ponai’ (pl. excellentiae) ← s. hebr. אֲדֹנָי resp. *āḏōn* ‘ponas (žmogus); Viešpats (Jahvė)’ (žr. DCH I: 119–122; dar žr. Brzezina 1986: 52, 324).

Daryti tokią prielaidą galima, ne tik remiantis baltiškojo teksto prasme (žr. toliau), bet itin svarbia senųjų hebrajų konsonantinės sistemos ypatybe, t. y. **dėsningu** s. hebr. א (daleto) perteikimo būdu, tiksliau – fonetinės jo vertės fiksacija, mat minėtas priebalsis buvo tariamas (be *dāgēš lēne*) kaip gr. τ arba θ (plačiau žr. [Gesenius] 1910: 34). Vadinasi, avd. *Atonaj* suponuoja fonetinę⁷, o *Adonaj* – morfologinę vardo fiksaciją.

Pabrėžtina, kad koptų užkalbėjimų rankraštyje⁸ (London Ms. Or. 5525), datuojamame 870–1100 m., judėjų Adonajus ‘Viešpats’ rašomas *A-t-ōnai*, plg. *Iaō Sabbaōth Atōnai* Elōei Elemas Miksanthēr / Abrasaks; *Iaō Atōnai* Elōei Elemas Sabaōth (žr. Kropp 1930: 16; Pleše 2006: 192; dar žr. 3 pav.).

⁷ Plg. kop. *Asmotbos* = gr. Ἀσμοθβος (žr. Kropp 1930: 117) ← v. hebr. אֲשֵׁמֹתַי resp. *Ašm^odai* ‘demonų valdovas’ (žr. Jastrow I: 129; dar žr. DDD 106; Kregždys 2020: 170, 285, 404, 405).

⁸ Apie jį plačiau žr. <https://www.coptic-magic.phil.uni-wuerzburg.de/index.php/manuscript/kyp-m359/>

ΙΑΩ ΣΑΒΒΑΩΘ ΑΤΩΝΑΙ ΕΛΩΕΙ ΕΛΕΜΑΣ ΜΙΚΖΑΝΘΗΡ / АВРАСАКЗ
МИХАНІ ГАВРИНІ ГРАФАНІ СОУРИНІ ГРАГОУНІ АСОУНІ // са-
рафоуні
ΙΑΩ ΑΤΩΝΑΙ ΕΛΩΕΙ ΕΛΕΜΑΣ ΣΑΒΑΩΘ

3 pav. Avd. kop. *Atōnai* 'Adonajus' vartosenos pavyzdžiai (žr. Kropp 1930: 16)

Neatmestina galimybė, jog *Kretos pėdsako* autorius sąmoningai pavartojo Adonajaus formą su *-t-*, taip siekdamas konkretizuoti kreipinio adresatą – Jėzų Kristų, mat jau minėta raidė gr. τ buvo *crux commissa*⁹ – šio Dievo simbolis (plačiau žr. Forstner 2001: 13–14, 30–31; dar žr. Kregždys 2022: 89).

Nepaisant avd. bžn. lo. *Adonai* (indecl.) 'ponas; Dievas – Jahvė; viešpats' nelinkniuojamos formos statuso, graikiškame ST tekste užfiksuota **voc.** sg. lytis αδωναιε (Ts 13.8, 16.28 – žr. Lust, Eynikel, Hauspie 2003: 102), t. y. reflektuojama deklinuojama lytis v. gr. Ἀδωναιος 'Viešpats' (žr. Sophocles 1900: 83). Vadinasi, galima spėti, kad forma *Atonaige* (su *-ge = -je*)¹⁰ reflektuoja voc. sg. lytį 'Viešpatie ↔ Jėzau Kristau', plg. sub. pr. *deiwe* 'dieve' voc. sg. (žr. PEŽ I: 192). Tokį semasiologinį santykį galima argumentuoti ne tik minėtu referentu *Jėzus Kristus*, implikuotu sakinio *Sit benedictus natus uirginis nuč et in euuz* (žr. anksčiau), bet ir identiška nuoroda, užfiksuota viduramžių religinėse giesmėse, plg. XVI a. Bragos miesto katedros folianto bažnytinės giesmės fragmentą, kuriame Jėzus Kristus įvardytas kreipiniu *Adonai*:

Adonai Jesu Christe imperator caelorum humillime hospes beatae Marthae quaesumus clementiam tuam ut meritis egregiae hospitae tuae hic digne vivere et in caelis nos cum ea facias laetari alleluia

(P-BRs Ms. 028 124v)¹¹

(vertimas) **Viešpatie Jėzau Kristau**, dangaus valdove, šventosios Mortos užtarėjau, labiausiai nusižeminę meldžiamė tavo malonės, kad suteiktumėte savo šlovingosios globos čia tinkamai gyventi ir danguje mums ja leistumei džiaugtis, šlovė Dievui!

maian meilan

Šiuos žodžius tyrėjai interpretuoja įvairiai. Vieni teigia, kad tai sintagma, sudaryta iš savybinio įvardžio ir daiktavardžio (acc. sg.), t. y. *mano mielą* (žr. Kessler, Mossman 2013: 526) arba *mano meilę* (žr. Kaukienė, Jakulytė 2015: 43–44). Kiti *meilan* priskiria prieveiksmiams ar būdvardžiams, plg. adj. pr. *mijls* 'mielas, meilus' III 49s (žr. Lemeškin 2019: 280; dar žr. PEŽ III: 137–138) ir net įžvelgia galimybę rekonstruoti sub. pr. **majan* (acc. sg.) ← sub. pr. **maja* 'gegužinių medis' (žr. Lemeškin 2019: 280).

⁹ Plg. lo. *crux commissa* 'T formos kryžius, ant kurio nukankintas Jėzus Kristus' ↔ v. gr. σταυρός 'vertikalus baslys, stulpas, (pamatų) polis; T ar † formos kryžius, ant kurio nukankintas Jėzus Kristus; kuolas, ant kurio sodinamas pasmerktasis' (žr. LS 1635; Lampe 1961: 1252–1255; SL III: 369).

¹⁰ Dėl prūsų *j* raiškos grafema *g* plačiau žr. Mažiulis 1966: 49–50. Toks rašmens *g* prieš balsius *e, i* vartosenos būdas, skirtas nurodyti pusbalsį /j/, atsirado 2 a. *Latina Vulgaris* raštuose (plačiau žr. Herman 2000 : 44).

¹¹ Žr. <https://pemdatabase.eu/musical-item/45633>

Rekonstruoto sub. pr. **maja* ‘arbor majalis’ istoriškumą¹² I. Lemeškinas (ibd.) grindžia vieninteliu **vakarų** baltų kalbų atitikimiu¹³ – Pamedės (14 km nuo Elbingo) top. pr. *Meyenbom* (dar žr. Lemeškin 2019: 280, 299, 2021: 792). Deja, minėtas onomastikos argumentas niekinis, mat šis vietovardis **germaniškos** kilmės, su

¹² *Arbor majalis* ‘gegužinių medis’ apeigų kilmė siejama su senųjų germanų tikėjimo reliktais, t. y. šios tautos itin archajiniu papročiu garbinti medžius. Tikėta, kad jis simbolizuoja gyvybės pradą – vitališkumo dvasią (v. *Vegetationsgeist*), sėkmingą jos užsimezgimą ir gajumą bei puikų derlių (žr. Mannhardt 1875: 163–164, 169, 181–182; dar žr. Vries I: 116, 301–302; Meinel, Schweiggert 1991: 18–23). Tikslūs minėto sakralinio objekto godojimo tradicijos ypatumai ir esmė nėra žinomi (žr. Meyer 1910: 579; dar žr. Zuccalmaglio 1854: 29, 57; Vries I: 302), mat ilgainiui jis buvo susietas su krikščionių Sekminių šventės atributu resp. *Sekminių kartis / medis* (v. *Pfingststangen* ↔ *Pfingstbaum*) ir piršlybų simboliu – namų gegužinių medžiu (v. *Hausmai*). Tiesa, Jano de Vrieso (I: 302), besiremiančio Jakobo Grimmo (1844: 735) aiškinimu, teigimu, jis simbolizavo vasaros pradžią. Gegužinių medis (v. *Maibaum* ↔ *Mai*), arba visiškai nugenėtas ir nužievėtas medžio kamienas, galėjęs siekti net 30 metrų ilgį, gegužės 1-osios išvakarėse jaunuolių grupės atgabenamas (būtinai nešamas ant pečių, o ne atvežamas) į gyvenvietės pagrindinę aikštę (ar kaimo vidurį) iš miško. Nudažytas ryškiomis spalvomis ir išpuoštas įvairiais kaspinais, apkarstytas dešros gabalais, pyragaičiais, riešutais, įvairiais vaisiais, šilkinėmis skarelėmis, gėrimais, stiklo buteliuose, paauskuotais ar kitaip dažytais kiaušiniai (tiesa, jie galėjo būti ir nedažyti), jis įkasamas / įtvirtinamas žemėje, t. y. pastatomas vertikaliai. Medžio kamieno viršūnė buvo puošiama beržų šakelių vainiku (tai simbolizavo jo gyvastį). Šį medį, stovėjusį toje vietoje 7 metus (vėliau buvo laukiama, kol jis pats nugriūdavo ir tik tuomet pakeičiamas nauju), buvo įprasta laistyti vandeniu. Šventėje dalyvauja ne tik visa kaimo ar gyvenvietės bendruomenė, bet ir persirengėliai, apsilvilkę nykštukų kostiumus, kimštais šiaudų pilvais. Vienas jų neša didžiulį krepšį, kuriame kraunami kiaušiniai, dovanojami žmonių (kai kuriose Vokietijos žemėse jį tempia maži vaikai). Susitikus kelioms persirengėlių grupėms, vyksta jų ritualinės peštynės. Gegužinių medį saugodavo, kad jo nepagrobūt kitos gyvenvietės persirengėliai. Jei taip įvykdavo, šis simbolis buvo išperkamas ir grąžinamas į tą vietą, iš kurios buvo pagrobtas. Aplink *arbor majalis* buvo šokama rateliu, dainuojamos apėginės dainos. Ilgainiui šio medžio pastatymu ėmė rūpintis stambūs ūkininkai ar turtingi miestelėnai. Namų gegužinių medis žymiai trumpesnis. Jis statomas vaikino prie jam patikusios merginos namų. Toks veiksmas simbolizuoja jaunuolio siekį tapti jos sutuoktiniu. Taip būdavo peršamasi per Sekmines. Minėtina, kad Bavarijoje jaunosios pamerėgės vestuvių išvakarėse atnešdavo gegužinių medį, apkarstytą naujagimiams skirtomis kepurėlemis, kojineis, marškinėliais (plačiau žr. Mannhardt 1875: 162–190; Shishkina-Fisher 2008: 26–27; dar žr. Zuccalmaglio 1854: 7, 30).

Šios tradicijos iki šiol paisoma Vokietijoje bei Švedijoje. Reliktinių apeigų užfiksuota ir Anglijoje (žr. Grimm 1844: 738). Ritualinių medžio apkarstymo patiekalais būta ir viduramžių Italijoje bei Prancūzijos vietovėse, besiribojusiose su vokiečių žemėmis (plačiau žr. Mannhardt 1875: 171–172, 177–178). Spėtina, kad *arbor majalis* garbinimo tradicija ilgainiui paplito su Vokietija besiribojusiuose vakarų slavų kraštuose (žr. Mannhardt 1875: 177). Slavistai teigia, kad tai paveldėtas vakarų ir pietų slavų ritas (žr. SD II: 74; dar žr. Lemeškin 2019: 280, 288–289). Toks teiginys, žinoma, menkai tikėtinas dėl akivaizdžių sąsajų su germanų itin sena paprotine tradicija.

¹³ Šio tyrėjo nurodytų neva rytų baltų (lietuvių) genetinių alternantų avd. lie. *Majus*, *Majėnas*, *Majelis*, *Majulis*, *Majauskas* / *Maitautas*, *Maivydas*, *Nemajas* (žr. Lemeškin 2019: 281) kilmė visiškai skirtinga. Vieni jų aiškūs **vakarų slavų skoliniai**:

(1) avd. lie. *Majauskas* / *Majus* ← avd. le. *Majowski* (žr. SNWP VI: 133) ← avd. s. lie. *Maj* ‘Lenkijos karaliaus dvaro aukštas valdininkas ↔ tvirtas žmogus’ (žr. SEMSO I: 155), o avd. lie. *Majėnas*, *Majelis*, *Majulis* – skolinio avd. lie. *Majus* vediniai. Jie vėlyvi, pvz., avd. s. lie. *Majulis* žinomas tik nuo XVII a. pradžios (žr. Zinkevičius 1977: 169, 2008: 287);

(2) avd. s. lie. *Nemajus* (žr. Zinkevičius 1977: 176) ← avd. s. lie. *Niemoj* ‘nebylys’ (žr. SSNO IV: 49; dar žr. LPŽe [kitokią šio onimo kilmės nuorodą žr. Zinkevičius ibd.]).

Asmenvardžių lie. *Maitautas*, *Maivydas* etimologija iki šiol neišaiškinta (žr. LPŽe). Zigmo Zinkevičiaus (2008: 110) pasiūlyta genetinė sąjasa su savybiniu įvardžiu pr. *mais* ‘manas’ abejotina dėl arealinio faktoriaus. Tikėtina, kad avd. lie. *Mai-tautas* 1-asis sandas galėtų būti siejamas su sub. lie. *maità* ‘mielasis (ppr. kreipiantis)’ (LKŽe), t. y. rekonstruotina prolytė **Mait-tauntas*.

Vadinasi, galima teigti, kad rytų baltų lietuvių areale I. Lemeškino rekonstruoto sub. pr. **maja* ‘arbor majalis’ giminingų leksemų vartosenos pavyzdžių neužfiksuota, išskyrus skolinį (slavizmą) sub. (s.) lie. *mōjus* ‘gegužės mėnuo’ (LKŽe).

paveldėta baltų leksika niekaip **nesusijęs**. Daryti tokią išvadą galima, remiantis top. pr. *Meyenbom* istorija: ši kaimą 1305 m. įkūrė kryžiuočių ordino komtūras Heinrichas iš Gėros (Heinrich von Gera), plg. top. pr. *Meyenbom* 1400, *Meybom* 1434–1450, *Meybaum* 1789, *Maibaum*, dab. top. le. *Majewo* (plačiau žr. Liedtke 1979: 18–22).

I. Lemeškino pateikta *Kretos pėdsako* folklorinė interpretacija, t. y. sąsaja su pavasario švenčių apeigomis, kai kurių tyrėjų vertinama kaip patikima (žr. Rinkevičius 2020: 253), nors „gegužinių medžio“ apeiginė tradicija (žr. 12 išn.) baltams **nebūdinga**. Rytų baltai, pvz., lietuviai gegužinės, arba žolymo, šventės metu iš gėlių ir žolių rišo kupolius, arba apeigines puokštes (žr. LEEŽ 83, 147) – apie baltų etnologinį simbolį *gegužinių medis* duomenų **nesama**¹⁴.

Siejant jau aptartą lytį *Atonaige* ‘Viešpatie’ (voc. sg.) su po ja užrašyta sintagma *maian meilan* ‘mano miela(ji)’ (acc. sg.), galima atsargiai spėti, kad 1-oji *Kretos pėdsako* prūsiškoji (resp. prūsų kalbos dialekto) teksto atkarpa suponuoja viduramžiais (nuo XIII a.) populiarios bažnytinės giesmės **parafrazę**, plg. popiežiaus Grigaliaus I Didžiojo (Gregorius I Magnus 540 – 604) autorystei (žr. Drake 1997: 41) priskiriamą posmą:

O **Domine** Jesu Christe, **adoro te** in cruce
pendentem et coronam spineam in capite
portantem: deprecor te ut tua crux liberet me
ab angelo percutientem. **Amen**. Pater. Ave.

(žr. Drake 1997: 42)

(vertimas) O **Viešpatie**, Jėzau Kristau, **garbinu tave**, ant kryžiaus
kabantį ir dygliuotą karūną ant galvos
nešiojantį: meldžiu tave, idant tavo kryžius apsaugotų mane
nuo mirties angelo. **Per amžius**. Tėve. Gyvuok!

Tikėtina, kad po lyties *Atonaige* /Atonaije/ ‘Viešpatie’ (voc. sg.) yra numanomas, galininką suponuojantis *verbum regens* V. lo. *adoro* ‘garbinu’, nulemiantis akivaizdžią sąsają su *maian meilan*, t. y. reflektuojamas žodžių junginys *Atonaige* [adoro te] *maian meilan* resp. *Viešpatie*, [*garbinu tave*] *mano miela...* Jėzaus Kristaus kreipinys *mielas(is)* – įprasta religinio pobūdžio raštų klišė, plg. „<...> Filium tuum **carissimum** Jesum <...>“ (žr. Vossius 1699: 27) resp. *Tavo mieliausiąjį* sūnų Jėzų.

Šis sakinys, kaip ir nurodytas giesmės posmas, užbaigiamas trumpiniu *am*, t. y. *amen* (žr. toliau): *Atonaige* [adoro te] *maian meilan am*[en].

am

Visi tyrėjai, mėginę atskleisti *Kretos pėdsako* naratyvo prasmę, šį 2-ą raidžių žodelį interpretavo kaip rytų arba vakarų baltų kalbų veldinį:

- (1) jungtuką lie. *o* (žr. Kessler, Mossman 2013: 526);
- (2) jungtuką pr. **a(ni)* (žr. Lemeškin 2019: 281);

¹⁴ Žr. LEAE 48, 166, 187–188; Stella 1518; Brauer 2011; MP I–IV.

- (3) prielinksnį pr. *an* ‘į’ (žr. Kaukienė, Jakulytė 2015: 44–45; dar žr. PEŽ I: 257–263).

Tenka apgailestauti, kad niekas iki šiol neįžvelgė viduramžių rankraščiams itin būdingo mišrios leksikos, t. y. lotynų kalbos trumpinių vartosenos galimybės¹⁵, plg., pvz., XVI a. *Sūduvių knygelės*¹⁶ α nuorašo, parašyto ankstyvąja naująja vokiečių aukštaičių kalba, 1-osios antraštės struktūrinį elementą ιτ, suponuojantį lotynų kalbos trumpinį, t. y. V. lo. *item* ‘tokiu būdu, t. y.’¹⁷, kuris nemodifikuotas vartotas adv. modi reikšme, plg. adv. a. v. a. *item* ‘taip pat; tokiu būdu’ (žr. FHNDWe; dar žr. Kregždys 2018: 99, 2020: 122–123):

Der vnglaubigen ιτ || Sudauen ihrer bock||heiligung mit fambt || andern
Ceremonien || fo fie ļu brauchen gepflegeth α 724r

(vertimas) *Stabmeldžių, t. y. sūduvių ožio garbinimas su visomis kitomis apeigomis, kurias jie atlikdavo*

Remiantis tokiais lotynų kalbos trumpinių vartosenos ypatumais, nesunku nuspėti, kad *Kretos pėdsako* žodelis *am* suponuoja bžn. / V. lo. **amen** ‘tai yra; tebūnie; iš tikrųjų, iš tiesų, iš tikro; amžinai (**per amžius** resp. lo. *aeternaliter*)’¹⁸.

Vadinasi, sintagma *Atonaige maian meilan am* implikuoja krikščioniui visiškai aiškų **kreipinį** į jo garbinamą Dievą:

Viešpatie (↔ Atonaj = Adonaj), [garbinu tave]mano mielą per amžius (↔ amen)...
ne wede maian wargan

Visi ligšioliniai *Kretos pėdsako* tyrėjai šiuos žodžius priskyrė tai pačiai prasmei sintagmai. Skiriasi tik formų *wede* ir *maian* interpretacija:

- (1) skirtingai aiškinamas lyties *wede* laikas – įžvelgiama būtojo laiko 3 sg. forma, reikšme ‘vedė’ (žr. Kessler, Mossman 2013: 526; Kaukienė, Jakulytė 2015: 45), plg. verb. pr. (praet.) **weddēdin** ‘vedė ją’ III 101₁₇ (žr. PEŽ IV: 233; Mažiulis 2004: 82), arba esamojo laiko 3 sg. ‘veda’ (žr. Lemeškin 2019: 281).

I. Lemeškino spėjimas itin abejotinas gramatikos aspektu, mat atematinų prūsų kalbos veiksmažodžių esamojo laiko 3 sg. formos šios kalbos rašto paminkluose

¹⁵ Tokie trumpiniai XIV–XVI a. tekstuose ankstyvąja naująja vokiečių aukštaičių arba viduriniąja vokiečių žemaičių kalbomis galėjo būti vartojami šalia paveldėtų lyčių pagrečiui (plačiau žr. Santifaller 1930: 60).

¹⁶ Pabrėžtina, kad **XIX a.** pabaigoje Wilhelmas Emmanuelis Johannas Mannhardtas labai aiškiai nurodė, kad *Sūduvių knygelė* – keliais nuorašais plitęs **nežinomo autorius** veikalas (žr. Mannhardt 1971: 306–307; plačiau žr. Kregždys 2018: 92–95, 2020: 110–117). Tokiam teiginiui pritarė Antanas Mažiulis (žr. LE XXI: 281), Jaanas Puhvelas (1974: 82), Norbertas Vėlius (LLD XI: 6; BRMS II: 123–127), Ingė Lukšaitė (BRMS II: 123). Tenka apgailestauti, kad vis dar pasitaiko publikacijų, kuriose klaidingai įvardijamas Sūduvių knygelės autorius – Jeronimas Maleckis (žr. Dini 2023: 185, 330).

Beje, pastaruju metu nustatytas hipotetinis šio (pseudo)šaltinio kūrėjas – Johannas Graumannas, arba Johannesas Poliandras (plačiau žr. Kregždys 2019, 2020: 145–162).

¹⁷ Žr. Cappelli 1901: 170; Chassant 1884: 45; Diefenbach 1857: 310.

¹⁸ Žr. Cappelli 1901: 13; Du Cange Lat I: 225; Jougan 1948: 33.

užfiksuotos **tik** su baigmenimis *-st* (žr. Mažiulis 2004: 74–75), plg. verb. pr. *ast* ‘esti, yra’ I 7₁₀ ir kt. (žr. PEŽ I: 101–102), verb. pr. *dāst* ‘duoda’ III 53₄ (žr. PEŽ I: 180), o galūnė *-e* būdinga **2 sg.** formoms, plg. verb. pr. *asse* ‘tu esi’ II 9₁₃ (žr. PEŽ I: 101), verb. pr. *dāse* ‘tu duodi’ III 83₈ (žr. PEŽ I: 180). Manyti, kad 2 sg. forma pavartota vietoj 3 sg. **negalima**, mat Vytauto Mažiulio (2004: 74) teigimu, 3 sg. lytis gali būti vartojama reikšti 1 ir 2 sg. formas, bet apie 2 sg. lyties vartojimą vietoj 3 sg. neužsimenama.

(2) žodį *maian* I. Lemeškinas (2019: 281) pakartotinai sieja su jo rekonstruotu sub. pr. **maja* ‘arbor majalis’ (žr. anksčiau).

Šį žodžių junginį bene aiškiausiai interpretavo A. Kaukienė ir D. Jakulytė (2015: 49), plg. „<...> nevedė manęs į pikta <...>“ (žr. 1 poskyrį). Beveik nekyla abejonių, kad *Kretos pėdsako* autorius minėta sintagma perteikė NT parafrazę *Et ne nos inducas in tentationem* (Mt 6.13, Lk 11.4 – žr. Tweedale 2005: 1259, 1323), t. y. *ir nevesk mūsų į pagundą / nelaimę / išbandymą*¹⁹... ↔ „Ir neleisk mūsų gundyti“ (Bb.e).

Dėl minėtos NT fragmento sąsajos, veiksmožodžio formą *ne wede* tikslingiau interpretuoti kaip esamojo laiko 2 sg., t. y. *tu nevedi*, o *maian wargan* – kaip savybinio įvardžio pr. *mais* ‘manas’ I 13₈ ir kt. (žr. PEŽ III: 98) ir sub. pr. *wargan* ‘blogi’ I 11₇ ir kt. (žr. PEŽ IV: 220–221) **iliatyvą**²⁰ ‘manan blogin’.

Vadinasi, žodžių junginys *ne wede maian wargan* ‘(tu) nevedi manan blogin’ reflektuoja NT tiesą *tu nevedi manęs į pagundą*.

Thaure ne ftonais po pief pievffen abdolenai galei ragai

Šios teksto atkarpos struktūrinius elementus tyrėjai interpretavo labai įvairiai:

- (1) *Thaure ne* sujungė į acc. sg. lytį **thaurēn* ‘taurę (toks indas)’, *ftonais* ir *abdolenai* priskyrė būtojo laiko 2 sg. formoms, t. y. ‘stojaisi’ ir ‘apdalina’, *po picvffen* (su *-c-*) transformavo į *po *picvllēn* ‘po pikulą’, *galei* priskyrė adv. grupei, reikšme ‘galiai’, *ragai* interpretavo kaip instr. pl. lytį ‘ragais’ (žr. Kessler, Mossman 2013: 526–527);
- (2) implikavo voc. sg. formą *Thaure* ‘taure’, *ne ftonais* priskyrė imperat. 2 sg., o *abdolenai* – praes. 3 pl. formoms, *pievffen* (su *-e-*) kildino iš pr. *peuse* ‘pušis’ E 597, žodis *galei* susietas su sub. pr. *gallan* ‘mirtis’, o forma *ragai* interpretuota kaip sub. pr. *ragis* ‘ragas’ E 705 nom. pl. lytis (žr. Lemeškin 2019: 270, 278, 280, 283–284, 287);
- (3) spėjo, *Thaure* esant sub. pr. *tauris* ‘tauras’ E 648 acc. sg. formą, *picvffen* (su *-c-*) interpretavo kaip būtojo laiko dalyvį ‘pykusį’, o *galei* – kaip instr. sg. (žr. Kaukienė, Jakulytė 2015: 46; dar žr. PEŽ IV: 186).

¹⁹ Plg. sub. bžn. lo. / V. lo. *temptatio* (*temp-* ↔ *ten-*) ‘išbandymas, nelaimė; kankinimas, skausmas, sielvartas; pagunda, masalas’ (žr. Sleumer 1926: 771–772; Niermeyer 1976: 1017).

²⁰ Plg. sub. pr. *andangonsvñ* ‘in coelis’ iness. pl. ← sub. pr. **dangusu* ‘danguose’ iness. pl., kontaminuojant su pr. **en *danguns* ‘danguosna’ **illat**. pl. (žr. PEŽ I: 177; Mažiulis 1970: 224, 2004: 51).

Kai kurie išvardyti teiginiai teisingi (žr. toliau), tačiau pateiktos rekonstrukcinės žodžių lytys perteklinės, o analizuoto sakinio vertimas – visiškai nesuprantamas (žr. 1 poskyrį).

Nekyla jokių abejonių, kad *Kretos pėdsako* autorius šiuo sintaksiniu junginiu pateikė ST teksto **parafrazę**:

Quasi primogeniti **tauri** pulchritudo ejus, / cornua rhinocerotis **cornua**
illius: / in ipsis **ventilabit** gentes usque ad **terminos** terræ
(Ist 33.17 – žr. Tweedale 2005: 192)

(vertimas) „Kaip pirmagimis **jautis** savo didybėje, / jis turi **ragus** tarsi
laukinio jaučio; / **subado** jais tautas / iki pat žemės **pakraščių**“
(žr. Bb.e)

Šis pirmagimis jautis (resp. lo. *primogenitus taurus*) – **pirmapradis Dievas**, baudžiantis (resp. vėtantis ↔ žudantis) savo **ragais** net esančius tolimiausiose vietovėse resp. pasaulio **pakraščiuose** (plačiau žr. Kobielus 2002: 74).

Todėl galima teigti, kad lytis *Thaure* reflektuoja voc. sg., *ne stonais* – kreipinį į Dievą resp. imperat. 2 sg. ‘nestovėk’²¹, *abdolenai* – praes. 3 pl. ‘apdalina’, *galei* – instr. sg. ‘mirtimi’, *ragai* – nom. pl. Spėtina, kad junginys *po pievffen* (su *-e-*) suponuoja sememą ‘palei kraštą ↔ pakraštyje’, plg. sub. pr. *pausan*²² ‘pusė’ III 11528, *pauson* ‘pusės ↔ šalies, **krašto**’²³ III 1239 (žr. PEŽ III: 234).

Vadinasi, šis sakinytis suponuoja tokį stenografinį vertimą:

Taure, nešovėk pakraštyje, [kur] apdalina mirtimi [↔ žudo] ragai
Stonais po leipen zaidiantē / acha peda bete medde

Šios teksto atkarpos vieną dėmenį tyrėjai interpretavo vienodai: *po leipen* ‘po liepa’²⁴ acc. sg., plg. sub. pr. *līpe* ‘liepa’ E 601 (žr. PEŽ III: 69–70).

Kitų žodžių traktuotė įvairuoja:

- (1) žodis *zaidiantē* interpretuojamas kaip esamojo laiko dalyvio dat. pl. ‘žaidžiantiems’ forma (žr. Kessler, Mossman 2013: 527). Kiti tyrėjai jį linkę priskirti esamojo laiko dalyvio acc. sg. lyčiai, suponuojančiai sememą ‘žydinčią’ (žr. Lemeškin 2019: 285; Kaukienė, Jakulytė 2015: 47–48);
- (2) leksema *acha* priskiriama daiktavardžiams, t. y. gen. sg. ‘ožio’ (žr. Kessler, Mossman 2013: 528), prievėksmiams – ‘čia’, kaip adv. pr. *schai* ‘t. p.’ III 11517 refleksija (žr. Lemeškin 2019: 285; dar žr. PEŽ IV: 78–79) arba aiškinama kaip prielinksnio pr. *esse* / *assa* ‘iš’ ir santykinio įvardžio pr. **īa* ‘kuri(os)’ samplaika (žr. Kaukienė, Jakulytė 2015: 48);

²¹ Plg. verb. pr. *stāninte* ‘stovint’ III 797 (žr. PEŽ IV: 151).

²² Dėl diftongo pr. *au* ↔ *eu* raiškos žr. Mažiulis 1966: 49.

²³ Plg. sub. s. lie. *pusis* ‘viena iš keturių pasaulio šalių’: Šešios šakos turi iš liktarno šalysa išeiti, iš kožnos šalies (pusies) trys šakos BB 2Moz 25.32 (žr. LKŽe).

²⁴ Žr. Kessler, Mossman 2013: 527; Lemeškin 2019: 284–285; Kaukienė, Jakulytė 2015: 47.

- (3) forma *peda* traktuojama kaip daiktavardžio ‘pėda, koja’ įnagininkas (žr. Kessler, Mossman 2013: 528) arba esamojo laiko veiksmazodžio 3 sg. lytis ‘neša’ (žr. Lemeškin 2019: 285; Kaukienė, Jakulytė 2015: 48);
- (4) daiktavardžio *bete*, siejamo su sub. pr. *bitte* ‘bitė’ E 787 (žr. PEŽ I: 147), nurodomi skirtingi linksniai – gen. pl. ‘bičių’ (žr. Kessler, Mossman 2013: 528), nom. sg. ‘bitė’ (žr. Lemeškin 2019: 286; Kaukienė, Jakulytė 2015: 48);
- (5) dėl žodžio *medde* linksnio sutariama, t. y. spėjama, kad tai acc. sg. forma, tačiau jo reikšmė interpretuojama skirtingai – nustatoma semema ‘midų’ (žr. Kessler, Mossman 2013: 528) arba ‘medų’ (žr. Lemeškin 2019: 286; Kaukienė, Jakulytė 2015: 49), plg. sub. pr. *meddo* ‘medus’ E 391 (žr. PEŽ III: 118).

Pabrėžtina, kad ši teksto atkarpa vienintelė, kurios prasmė, nulemta leksemų sintaksinių ryšių, tyrėjams buvo ganėtinai aiški (žr. 1 poskyrį). Vis dėlto jos kontekstas, t. y. sąsaja su kitu *Kretos pėdsako* naratyvu, interpretuotas keistai, plg. I. Lemeškino (2019: 288) teiginį, neva tai „<...> prūsų kalbos pėdsakas, kuriame apčiuopiame liaudies magijos požymių“.

Deja, tokį teiginį galima paneigti labai aiškia šio sintaksinio junginio referento *bitė krikščioniškąja* konotacija, implikuojančią **Jėzaus Kristaus** įvardijimą (žr. Kobičius 2002: 266), niekaip nesietiną su jokia liaudies magija ar papročiais.

XI-XII a. gyvenęs katalikų šventasis Bernardas Klervietis (Bernard de Clairvaux / Bernardus abbas Clarae Vallis [Claraevallensis], 1090–1153), kurio darbai, spėtina, galėjo remtis ir *Kretos pėdsako* autorius, teigė, kad Jėzus Kristus tapatintinas su **bitė**:

Apis verò est, quæ pascitur inter lilia²⁵, quæ florigeram inhabitat patriam angelorum. Vnde ad ciuitatem Nazareth, quod interpretatur flos, aduolauit, & ad fuauolentem perpetuæ virginitatis florem aduenit, illi infedit, illi adhæfit. Huius **apis** mel & aculeum non ignorat, qui misericordiam ei & iudicium cum propheta decâtat

(žr. Claraevallensis 1640: 6)

(vertimas) Iš tiesų **bitė**, kuri ganosi tarp lelijų, kuri gyvena gėlėmis derančioje angelų gimtinėje, iš čia į Nazareto miestą, suvokiamą kaip gėlė, atskrido ir ant amžinojo skaistumo kvapnaus žiedo nusileido: ten nutūpė, ten atnešė Jo **bitė** medų ir geluonies neturėjo, idant jam (Nazaretui ↔ pasauliui) gailestingumą ir Dievo tiesą su šv. Jokūbu skelbtų.

Akcentuotina, kad referentas *medus Kretos pėdsako* tekste paminėtas neatsitiktinai. Tai (1) palaimintojo gyvenimo simbolis, minimas jau ST, plg. „<...> nužengiau išgelbėti iš egiptiečių rankų ir nuvesti iš to krašto į gerą ir erdvį kraštą, į kraštą,

²⁵ Sintagma *pascitur inter lilia* suponuoja ST fragmentą, plg. *Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia* (Gg 2.16 – žr. Tweedale 2005: 721) resp. „Mylimasis man, aš jam; jis gano savo kaimenę tarp lelijų“ (žr. Bb.e).

tekantį pienu ir **medumi** <...>“ (Iš 3.8 – žr. Bb.e; dar žr. Forstner 2001: 462); (2) Dievo meilės alegorinis įvardijimas (žr. Kobielus 2002: 268, 381).

Vadinasi, galima teigti, kad visos 3 *Kretos pėdsako* teksto atkarpos semantiškai integralios, suponuojančios tą patį subjektą – krikščionių Dievą. Remiantis atlikta *Kretos pėdsako* teksto analize, formuoti šie vertimo variantai:

Atonaige maian meilan am ne wede maian
wargan / Thaure ne ftonais po pief pievffen
abdolenai galei ragai / Stonais po leipen zaidiantė
acha peda bete medde
(stenografinis) Viešpatie (↔ Atonaj = Adonaj), mano mielą per amžius
(↔ am[en]), nevedi manan
blogin / Taure, nestovėk pakraštyje
apdalina mirtimi ragai / Stovėk po liepa žydinčia
iš kurios neša bitė medų
(literatūrinis) Viešpatie, [garbinu tave] mano Mielą per amžius, (tu) neleidi
manęs sugundyti /
Taure (↔ pirmapradi Dieve), nestovėk (pasaulio) pakraštyje, [kur tavo] ragai
baudžia mirtimi /
Stovėk po žydinčia liepa, iš kurios neša bitė [↔ Jėzus Kristus] medų [↔ tei-
kia palaimingą gyvenimą / Dievo meilę]

Apibendrinant *Kretos pėdsako* filologinę analizę, galima teigti, kad jos autorius – išprusęs hebraistikos, biblistikos, Bažnyčios mokytojų raštų bei bažnytinių giesmių žinovas, itin preciziškai sukomponavęs nagrinėto teksto fabulą, lotynų ir vakarų baltų kalba (? prūsų kalbos dialektu) perteikęs krikščionių dogmatikos esmę – Dievo globos ir malonės siekį bei svarbą. Dėl šios priežasties negalima pritarti teiginiui, kad „*Kretos* tekste minimos realijos (tvirtai iššifruojamos ir tik rekonstruojamos) yra suvoktinės tradicinės sakininės liaudies kultūros kontekste“ (žr. Lemeškin 2019: 289), mat analizuoto teksto naratyvas suponuoja judėjų, o ne baltų kultūrinės savasties raišką.

3. Išvados

1. *Kretos pėdsako* fabula suponuoja krikščioniškos dogmatikos sklaidą.
2. Baltiškojo *Logica parva* intarpo teologinė savastis grįsta Biblijos, šv. Bernardo Klerviečio veikalų ir bažnytinių giesmių parafrazėmis.
3. *Kretos pėdsako* naratyvas nesusijęs su ikikrikščioniškuoju baltų tautų kultūriniu paveldu.

Sutrumpinimai

Kalbų sutrumpinimai

- a. v. a. – ankstyvosios naujosios vokiečių aukštaičių (kalbės [XIV–XVII a. (iki 1650 m.)]) žodis
bžn. lo. – bažnytinės (resp. III–X a.) lotynų (kalbės) žodis
gr. – graikų (senojo laikotarpio kalbės) žodis
hebr. – hebrajų (vienos semitų tautų kalbės) žodis
it. – italų (kalbės) žodis
kop. – koptų (kalbės) žodis
le. – lenkų (naujojo laikotarpio [nuo XIX a.] kalbės) žodis
lie. – lietuvių (kalbės) žodis
lo. – lotynų (resp. klasikinio laikotarpio [t. y. I a. prieš m. e. – III m. e. a.] (kalbės) žodis
pr. – prūsų (kalbės) žodis
s. – senojo laikotarpio (kalbės) žodis
v. – viduriniojo (kalbės) laikotarpio žodis
v. – naujosios vokiečių (aukštaičių kalbės [nuo 1650 m.] žodis
V. lo. – viduramžių (resp. X–XIV a.) lotynų (kalbės) žodis

Lingvistinių terminų sutrumpinimai

- acc. – lo. (*cāsus*) *accūsātīvūs* ‘galininko linksnis’
adv. – lo. *adverbium* ‘prieveiksmis’
avd. – asmenvardis
dat. – lo. (*cāsus*) *datīvūs* ‘naudininko linksnis’
gen. – lo. (*cāsus*) *genetīvūs* ‘kilmininko linksnis’
illat. – lo. (*cāsus*) *illātīvūs* ‘einamasis vidaus vietininkas’
imperat. – lo. (*modus*) *imperātīvūs* ‘liepiamoji nuosaka’
indecl. – lo. *indēclīnābilis*, *-e* ‘nelinksniojamas’
iness. – lo. (*cāsus*) *inessīvūs* ‘esamasis vidaus vietininkas’
instr. – lo. (*cāsus*) *instrūmentālis* ‘įnagininkas’
nom. – lo. (*cāsus*) *nōminatīvūs* ‘vardininko linksnis’
pl. – lo. (*numerus*) *plūrālis* ‘daugiskaita’
praes. – lo. *praesēns* (*tempus*) ‘esamasis (laikas)’
praet. – lo. *praeteritum* (*tempus*) ‘būtais (laikas)’
sg. – lo. (*numerus*) *singulāris* ‘vienaskaita’
sub. – lo. (*nōmen*) *subslantīvūm* ‘daiktavardis’
top. – toponimas (resp. vietovardis)
verb. – lo. *verbum* ‘veiksmažodis’
voc. – lo. (*cāsus*) *vocātīvūs* ‘šauksmininko linksnis’

Šaltinių sutrumpinimai

- Gg – Giesmių giesmės knyga
Iš – Išėjimo knyga
Įst – Pakartoto Įstatymo knyga
Lk – Evangelija pagal Luką
Mt – Evangelija pagal Matą
NT – Naujasis Testamentas
ST – Senasis Testamentas
Ts – Teisėjų knyga

Kiti sutrumpinimai

Ms. – V. lo. *manuscriptum* ‘rankraštis’

r – (rankraščio puslapių žymėjimo simbolis) lo. *recto* resp. priešakinėje / dešinėje pusėje esantis (deksiografiniuose tekstuose)

v – (rankraščio puslapių žymėjimo simbolis) lo. *verso* resp. atvirkštinėje / kairėje pusėje esantis (deksiografiniuose tekstuose)

Literatūra

Bartal, Antonius. 1901. *Glossarium Mediæ et Infimæ Latinitatis Regni Hungariæ*. Lipsiæ: In ædibus B. G. Teubneri.

Bb.e = *Biblija (Senasis Testamentas / Naujasis Testamentas)* – www.biblija.lt

Brauer, Michael. 2011. *Die Entdeckung des ‚Heidentums‘ in Preußen. Die Prußen in den Reformdiskursen des Spätmittelalters und der Reformation*. Berlin: Akademie Verlag GmbH.

BRMŠ I–IV = *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* 1–4. Sud. Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 1–2), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 3–4), 1996–2005.

Brzezina, Maria. 1986. *Polszczyzna żydów*. Warszawa & Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Cappelli, Adriano. 1901. *Lexicon Abbriviarum. Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen*. Leipzig: Verlagsbuchhandlung von J. J. Weber.

Chassant, Alphonse. 1884. *Dictionnaire des abréviations latines et françaises usitées dans les inscriptions lapidaires et métalliques, les manuscrits et les chartes du Moyen Âge*. Paris: Jules Martin.

[Claraevallensis, Bernardus]. 1640. *Sancti Bernardi Claraevallensis abbatis primi... Opera omnia: tam quæ vere germana illius esse nemo inficias eat, quàm qua spuria & supposititia... plerisque videri possunt, diligentimè nunc primùm recognita, aucta, ac emendata, & in ordinem concinniorè disposita. Accefferunt hac postrema editione S. Bernardi aliquot Epistolæ à Bibliotheca S. Victoris Parisiensis, nunquam editæ, & Notæ F. Io. Picardi, eiusdem monasterij Canonici Regularis, in eisdem & reliquis S. Bernardi Epistolas, unà cum officio S. Victoris, ac D. Bernardi Miracula. Cum Indice duplici, altero locorum sacra Scriptura passim ab ipso S. Bernardo explicatorum; altero eoque novo & amplo Rerum & Verborum*. Lvtetiæ Parisiorvm: Sumptibus Ioannis dv Bray.

DCH I–VIII = *The Dictionary of Classical Hebrew* 1–8. Ed. David J. A. Clines. Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 1993–2011.

DDD = *Dictionary of deities and demons in the Dible (DDD)*. Ed. Karel van der Toorn, Bob Beking, Pieter W. van der Horst. 2nd extensively rev. ed. Leiden: Brill, 1999.

Diefenbach, Laurentius. 1857. *Glossarium Latino–Germanicum mediæ et infimæ aetatis*. Francofurti ad Moenum: Sumptibus Josephi Baer Bibliopolæ.

Dini, Pietro Umberto. 2014. *Foundations of Baltic Languages*. Vilnius: Vilnius University.

Dini, Pietro Umberto. 2023. *Foundations of Old Prussian: Philology and Linguistics* (Studies in Slavic, Baltic, and Eastern European Languages and Cultures). London: Lexington Books.

Drake, Warren. 1997. A New Source for the Text of Josquin’s Passion Motet Cycle *O Domine Jesu Christe*. *Context: Journal of Music Research* 13, 35–46.

Du Cange Lat I–VII = Du Cange, Charles du Fresne. *Glossarium Mediæ et Infimæ Latinitatis conditum a Carolo Dufresne domino du Cange auctum a monachis ordinis S. Benedicti cum supplementis integris D. P. Carpenterii et additamentis Adelungii et aliorum digessit G. A. L. Henschel* 1–7. Parisiis: excudebant Firmin Didot fratres, 1840–1850.

FHNDWe = *Frühneuhochdeutsches Wörterbuch* 1–11... Hrg. O. Reichmann. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1986–2016 (<https://fwb-online.de/>).

Forstner, Dorothea. 2001. *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Leksykon. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

- [Gesenius, Heinrich Friedrich Wilhelm]. 1910. *Gesenius' Hebrew Grammar*. Ed. E. Kautzsch. Oxford: At the Clarendon Press.
- Grimm, Jakob. 1844. *Deutsche Mythologie. Zweite Ausgabe*. Göttingen: Dieterichsche Buchhandlung.
- Herman, József. 2000. *Vulgar Latin*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Jastrow I–II = Marcus Jastrow. *A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. London & New York: Luzac & Co., G. P. Putnam's Sons, 1903.
- Jougan, Alojzy. 1948. *Słownik kościelny łacińsko-polski. Wedle tekstu kilku słowników, a przeważnie Dra Alberta Sleumera*. Wydanie drugie. Miejsce Piastowe: Michalineum.
- Kaukienė, Audronė; Jakulytė, Dalia. 2015. *Stonais po leipen zaidiantė*: kitokia XV a. baltiško teksto interpretacija. *Res Humanitariae* 17, 40–52.
- Ker, Neil Ripley; Piper Alan J. 1992. *Medieval Manuscripts in British Libraries. IV. Paisley–York*. Oxford: Clarendon Press.
- Kessler, Stephan; Mossman, Stephen. 2013. Ein Fund aus dem Jahre 1440: ein bisher unbekannter Text in einer baltischen Sprache. *Archivum Lithuanicum* 15, 511–534.
- Kobielus, Stanisław. 2002. *Bešiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Kregždys, Rolandas. 2018. *Sūduvių knygelės* nuorašų formalioji analizė bei analitinė eksplikacija. *Archivum Lithuanicum* 20, 89–124.
- Kregždys, Rolandas. 2019. *Sūduvių knygelės* autorystės problema. *Knygotyra* 72, 255–273.
- Kregždys, Rolandas. 2020. *Baltų mitologemų etimologijos žodynas II: Sūduvių knygelė*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Kregždys, Rolandas. 2022. *Sacra sub velo*: pietų aukštaičių papročio puošti kryžiai apdangalais ištakos. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 22(31), 87–108.
- Kropp, Angelicus M. 1930. *Ausgewählte koptische Zaubertexte. Bd. 1. Textpublikation*. Brussels: Edition de la Fondation égyptologique reine Elisabeth.
- Lampe, Geoffrey William Hugo. 1961. *A Patrištic Greek Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- LE I–XXXVII = *Lietuvių enciklopedija* 1–37. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1985.
- LEAE = *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Sud. Vida Savoniakaitė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011.
- LEEŽ = *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*. Sud. B. Kulnytė, E. Lazauskaitė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015.
- Les Enluminures = <https://www.textmanuscripts.com/medieval/paul-of-venice-logica-parva-60915>
- Lemeškin, Ilja. 2019. *Lithuanica aliter*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Lemeškin, Ilja Vasiljevič. 2021. Drevnebaltijskij tekst s ostrova Krit. Osobennosti i posledovateljnostj čtenija. *Indoeuropejskoe jazykoznanije i klassičeskaja filologija* 25(1), 783–808.
- Liedtke, Friedrich. 1979. *Chronik des Dorfes Maibaum Kreis Elbing/Wespr.: Erinnerungen und Überlieferungen* (Ostdeutsche Landgemeinden und Kirchspiele 13). Marburg: Truso-Verlag.
- LKŽe = *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- LLD I–XXIII = *Lietuvių liaudies dainynas* 1–23. Vilnius: Vaga / Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1980–2011.
- LPŽe = *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslas, 1985–1989 elektroninė versija (<http://pavardes.lki.lt/?pg=c>)
- LS – Henry George Liddell, Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Lust, Johan; Eynikel, Erik; Hauspie, Katrin. 2003. *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Revised Edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Mannhardt, Wilhelm. 1875. *Wald- und Feldkulte. Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarsämme. Erster Teil*. Berlin: Gebrüder Borntraeger.
- Mannhardt, Wilhelm. 1971. *Letto-Preussische Götterlehre*. Hannover-Döhren: Verlag Harro v. Hirschheydt.

- Mažiulis, Vytautas. 1966. *Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis.
- Mažiulis, Vytautas. 1970. *Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai (Deklinacija)*. Vilnius: Mintis.
- Mažiulis, Vytautas. 2004. *Prūsų kalbos išorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Meinl, Hans; Schweiggert, Alfons. 1991. *Der Maibaum. Geschichte und Geschichten um ein beliebtes Brauchtum*. Dachau: Verlags-Anstalt „Bayerland“.
- Meyer, Richard Moritz. 1910. *Altgermanische Religionsgeschichte*. Leipzig: Verlag von Quelle & Meyer.
- MP I–IV = Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla* 1–4. Parengė Ingė Lukšaitė. Vilnius: Pradai (t. 1 – 1999), Lietuvos istorijos instituto leidykla (t. 2 – 2004, t. 3 – 2006, t. 4 – 2011).
- Niermeyer, Jan Frederik. 1976. *Mediae Latinitatis lexicon minus*. Leiden: E. J. Brill.
- Paoli, Cesare. 1892. *Die Abkuerzungen in der Lateinischen Schrift des Mittelalters. Ein Methodisch-Praktischer Versuch*. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitaets-Buchhandlung.
- PEŽ I–IV = Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslo (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.
- Pleše, Zlatko. 2006. *Poetics of the Gnostic Universe. Narrative and Cosmology in the Apocryphon of John*. Leiden & Boston: Brill.
- Puhvel, Jaan. 1974. Indo-European Structure of the Baltic Pantheon. *Myth in Indo-European Antiquity*. Ed. Gerald James Larson. Berkeley & London: University of California Press, 75–85.
- Rinkevičius, Vytautas. 2015. *Prūsišikos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Rinkevičius, Vytautas. 2020. [recenzija] Lithuanica an Baltica aliter? *Knygotyra* 74, 247–257.
- Santifaller, Leo. 1930. *Bozner Schreibrschriften der Neuzeit: 1500 – 1851. Beiträge zur Paläographie* (Schriften des Instituts für Grenz- und Auslandsdeutschtum an der Universität Marburg, Heft 7). Jena: Verlag von Gustav Fischer.
- SD I–V = *Slavjanskije drevnosti. Etnolingvističeskij slovarj* 1–5. Red. N. I. Tolstoj. Moskva: Mezhdunarodnyje otnoshenija, 1995–2012.
- SEMSO I–VII = *Słownik etymologiczno-motywacyjny słarpolskich nazw osobowych* 1–7 (1. Odapelatywne nazwy osobowe; 2. Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego; 3. Odmiejscowe nazwy osobowe; 4. Nazwy osobowe pochodzące od etników; 5. Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego; 6. Nazwy heraldyczne; 7. Suplement. Rozwiązanie licznych zagadek staropolskiej antroponimii). Kraków: Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, 1995–2002.
- SL I–III = *Suidæ Lexicon, Græce & Latine. Textum Græcum cum manuscriptis codicibus collatum a quamplurimis mendis purgavit, notisque perpetuis illustravit: verfionem Latinam Æmilii Porti innumeris in locis correxit; indicesque auctorum & rerum adjecit Ludolphus Kuslerus*. Cantabrigiæ: Typis Academicis, 1705.
- Sleumer, Albert. 1926. *Kirchenlateinisches Wörterbuch. Ausführliches Wörterverzeichnis zum Römischen Missale, Breviarium, Rituale, Graduale, Pontificale, Caeremoniale, Martyrologium, sowie zur Vulgata und zum Codex juris canonici; desgleichen zu den Proprien der Bischöfer Deutschlands, Österreichs, Ungarns, Luxemburgs, der Schweiz und zahlreicher kirchlicher Orden und Kongregationen*. Zweite, sehr vermehrte Auflage des „Liturgischen Lexikons“. Limburg an der Lahn: Verlag von Gebrüder Steffen.
- SNWP I–X = *Słownik nazwisk w Polsce używanych* 1–10. Wydał Kazimierz Rymut. Kraków: Instytut Języka Polskiego, 1992–1994.
- Sophocles, Evangelinus Apostolides. 1900. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (from B. C. 146 to A. D. 1100)*. New York: Charles Scribner's Sons.
- SSNO I–VII = *Słownik staropolskich nazw osobowych* 1–7. Red. Witold Taszycki. Wrocław & Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965–1984.
- [Stella, Erasmus]. 1518. *Erasmii Stellæ Libonothani De Borvssiae Antiquitatibus Libri Dvo*. Basileae: Froben.
- Shishkina-Fisher, Jelena Michailovna. 2008. *Nemeckaja svadiba. Deutsche Hochzeit*. Moskva: AOO «Mezhdunarodnyj sojuz nemeckoj kultury».
- Tweedale, Michael (ed.). 2005. *Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam. Editio electronica*. Londinus: CBCEW.

- [Vossius, Gerardus Joannes]. 1699. *Gerardi Joannis Vossii Ars historica: de historicis Græcis libri quatuor, de historicis Latinis libri tres...* Amstelodami: Ex Typographia P. & J. Blaev.
- Vries I–II = Jan de Vries. *Altgermanische Religionsgeschichte* 1–2. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1935–1937.
- Zinkevičius, Zigmas. 1977. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius, Zigmas. 2008. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- [Zuccalmaglio, Vincenz Jacob]. 1854. *Die deutſchen Volksfeste, Volksbräuche und deutſcher Volksglaube in Sagen, Märlein und Volksliedern. Ein Beitrag zur vaterländiſchen Sittengeſchichte von Montanus. Julius Bädeker*.

Rolandas Kregždys
Baltų ir Lietuvos kultūros istorijos skyrius
Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, Vilnius, LT-08105, Lietuva
rolandaskregzdys@gmail.com

KOPSAVILKUMS

KRĒTAS TEKSTA FILOLOĢISKA ANALĪZE

Rolandas Kregždys

Krētas teksts ir sens rietumbaltu (prūšu) rokraksta teksta fragments, kurš ierakstīts Venēcijas Pāvila (*Paulus Nicolettus Venetus*, 1369–1429) manuskripta *Logica parva* pēdējā lappusē, kas sāks pētīt tikai nesen. Norādīts, ka minēto rokrakstu 1440. gadā pabeidza vācu pārrakstītājs Hanijas (gr. Χανιά) Krētas pilsētā.

Līdz šim piedāvāti trīs teksta izpratnes un rekonstrukcijas mēģinājumi – Štefans Keslers un Štefans Mosmans (2013), Audrone Kaukiene un Daļa Jakulīte (2015), Iļja Lemeškins (2019). Jāuzsver, ka visi šie centieni nav neapšaubāmi, piem., I. Lemeškina ierosinājums tekstā saskatīt maģisku formulu, kas saistīta ar baltiem netipiskiem maija koka (*arbor majalis*) svētkiem.

Pamatojoties uz rakstā sniegto atšķirīgo Krētas teksta analīzi, var izdarīt galveno secinājumu – visas trīs fragmenta daļas saistāmas ar kristiešu Dieva Jēzus Kristus pielūgšanu, kas minēta pirms rietumbaltu teksta ierakstītajā latīņu teikumā:

Sit benedictus natus uirginis nuĉ et in euu3,

t. i., slavēsim Kungu, kurš ir dzimis no Jaunavas, tagad un mūžīgi mūžos.

Rakstā piedāvāti divi fragmenta tulkojuma varianti – burtiskais un literārais:

(burtiskais variants)

Kungs (↔ Atonai = Adonai), manu mīļo mūžīgi (↔ am[en]), neieved manā
ļauņumā / Taur (Vērsi), nestāvi malā
nes nāvi ragi / stāvi zem liepas ziedošas
no kuras bite nes medu

(literārais variants)

Ak Kungs, [es slavēju Tevi] mans mīļais mūžīgi, (Tu) neļauj mani kārdināt /
Taur (Vērsi) (↔ pirmatnējais Dievs), nestāvi (pasaules) malā, [kur Tavi] ragi soda [cilvēkus]
ar nāvi /
Stāvi zem ziedošas liepas, no kuras bite [↔ Jēzus Kristus] nes medu [↔ dāvā mums svēt-
laimīgu dzīvi / Dieva mīlestību]

Balstoties uz Krētas teksta filoloģiskās analīzes rezultātiem, var apgalvot, ka fragmenta autors bijis izcils senās hebraistikas eksperts, zinājis Svētos Rakstus, teologu darbus un kristiešu himnas. Fragmenta stāsts ir uzrakstīts precīzā un bagātīgā valodā. Autors izskaidrojis kristīgās dogmatikas principu – tiekšanos pēc Dieva labvēlības un aizsardzības, izmantodams labi zināmus latīņu Bībeles citātus un tulkodams tos prūšu valodā. Tāpēc ir noraidāms I. Lemeškina apgalvojums, ka Krētas teksta reālījas skaidrojamas tautas kultūras tradīciju kontekstā. Fragmenta stāstījums saistāms ar ebreju reliģisko mantojumu, bet ne ar seno baltu paražām.

Apkopojot Krētas teksta filoloģiskās analīzes un pētījuma rezultātus, var izdarīt šādus secinājumus:

1. Manuskripta *Logica parva* rietumbaltu teksta sižets saistīts ar kristīgās dogmatikas izplatīšanu.
2. Fragmentu veido Bībeles citāti un parafrāzes, kas ņemti no kristiešu dziesmām un Sv. Bernarda no Klēro (*Bernardus Claraevallensis*) rakstiem.
3. Krētas teksta stāstījums nav saistīts ar seno baltu paražām.

SUMMARY

THE TRACE OF CRETE: PHILOLOGICAL ASPECTS OF TRANSLATION

Rolandas Kregždys

The *Trace of Crete*, an old handwritten text fragment of West Baltic (Old Prussian) origin recorded on the last page of the manuscript *Logica parva* by Paul of Venice (Paulus Nicolettus Venetus, 1369–1429), began to be investigated only recently. It has been stated that the said handwriting was completed in 1440 by a German copyist in the city of Canea (Gk. Χανιά), Crete, cf.:

Atonaige maian meilan am ne wede maian
wargan / Thaire ne ftonais po p̄ref pievšfen
abdolēnai galei ragai / Stonais po leipen zaidiantē
acha peda bete medde

Only three attempts at decoding and recovering the scrambled text have been presented: by Stephan Kessler and Stephen Mossman (2013), Ilja Lemeškin (2019), Audronė Kaukienė and Dalia Jakulytė (2015). It is to be emphasized that all these efforts are hardly justified, cf. I. Lemeškin's proposal to relate the text to a magical formula associated with the festival of the Whit tree, which is atypical to Balts.

On the basis of the presented new analysis of the *Trace of Crete*, the main conclusion can be distinguished – all three parts of the fragment are to be related to the adoration of the Christian God Jesus Christ, mentioned in the Latin sentence recorded before the text of West Baltic origin, cf.:

Sit benedictus natus uirginis nuč et in euuž,
i.e. *Let us praise the Lord who was born of the Virgin now and to the ages of ages.*

Two translation variants of the fragment – interlinear and literary – are proposed:

(interlinear variant) Lord (↔ Atonai = Adonai), my beloved for eternity (↔ am[en]), do not lead me into evil / Aurochs, don't stand on the edge
horns gore to death / stand under the linden in bloom
from which a bee gathers honey
(literary variant) O Lord, [I praise You] my Beloved for eternity, (You) do not let me be tempted /
Aurochs (↔ primordial God), do not stand on the edge (of the world), [where Your] horns gore [men] to death /
Stand under the linden in bloom, from which the bee [↔ Jesus Christ] gathers honey [↔ grants us blessed life / God's love]

Referring to the results of the philological analysis of the *Trace of Crete*, one can state that the author of the fragment was an eminent expert in ancient hebraistics, who pursued a proficiency in the knowledge of the Holy Scripture and the writings of the Doctors of the Church and Christian Canticles. The story of the fragment was written in precise, rich, replete language. The author explains the principles of Christian dogmatics – the reach of the Divine and charisma – using well-known Latin biblical quotes, and also translated them into Old Prussian. Therefore, the statement of I. Lemeškin (2019: 289) that “The realia (decoded and only reconstructed) of the *Trace of Crete* should be explained in the context of folklore tradition” must be refuted. The narrative of the fragment is to be related to the Jewish religious heritage, but not to the customs of the ancient Balts.

To summarise the outcome of the research into the philological analysis of the *Trace of Crete*, the following conclusions are made:

1. The plot of the West Baltic text of the *Logica parva* presupposes a familiarization with of Christian dogmatics.
2. The fragment is composed of biblical quotations and paraphrases taken from the Christian Canticles and writings of St. Bernard of Clairvaux (Bernardus Claraevallensis).
3. The narrative of the *Trace of Crete* is not related to the customs of the ancient Balts.